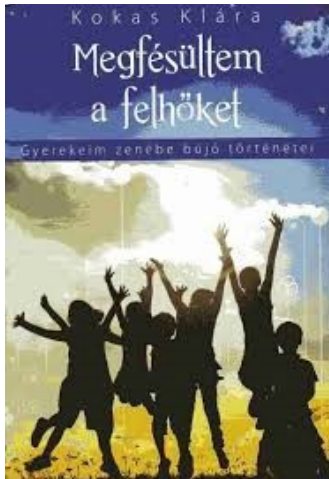

AZ ISMERETLEN TUDÁS NYOMÁBAN
Nyelvi kifejezőképesség Kokas Klára gyermekszövegeiben

„Hiába füröszköd önmagadban,
 Csak másban moshatod meg arcodat.”
 (József Attila)

Sz. Balázs (7 éves):– *Anyu volt a fa. Bori a méh, Artemisz a szivárvány. Marci és Rózszi verebek voltak. Amikor mi kijöttünk a fa alól, Márta rögtön lepke lett, de én még egy darabig hernyó voltam. Csak egy picit voltam hernyó, aztán lettem lepke. Mind bementünk a fa alá, mert zuhogott az eső, villámlott. Akkor anyukámnak megnőtt a lombja, hogy mi mind alája tudjunk menni, és ne ázzunk. Aztán jött a szivárvány, odasétált.*

Artemisz: – *Nem sétáltam, hanem vízcseppekből lettem.*

Balázs: – *A szárnyam zöld volt, és ott vergődtem.*

Bori: – *Megporoztam, de nem hallotta meg.*

– **Kit poroztál meg, Borika?**

Bori: – *A fát. Mert virágos volt.*

Balázs: – *Vizet meregettünk a felhőből.*

– **Ki volt a felhő?**

Balázs: – *Azt odagondoltuk.*

Marci: – *Mi is ittunk a vízből, de csak kicsit.*

– **Verebeknek nem is kell olyan sok víz, de biztos gyakran ittatok.**

Balázs: – *Mi felrepültünk az égbe, és én megfésültem a felhőket.*

– **Hogyan, Balázskám?**

Balázs: – *A zöld szárnyammal!*¹

A fent idézett gyermekszöveg először Kokas Klára *A zene felemeli a kezeimet*² című könyvében jelent meg 1992-ben a *Táncban született gyerektörténetek* című fejezet nyitó írásaként. Kokas később e gyermekszövegből vett szóképet választotta legutolsó könyve címéül, és a szöveg megjelent újra immár a *Megfésültem a felhőket* című könyv azonos című esszéjében, melyben Kokas a könyv többi darabjához hasonlóan a gyermekszöveg ihletében folytatja az írást, és fejti ki a szöveg által közvetített tudást: Deszpót Gabriella találó kifejezésével élve, *pedagógiai költészet* keletkezik a lapokon³.

¹ KOKAS Klára: *Megfésültem a felhőket*. Bp., Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. 19-21.

² KOKAS Klára: *A zene felemeli a kezeimet*. Bp., Akadémiai, 1992. 167.

³ „A könyv szövegfolyama képes beszéddel dolgozik – olyan értelemben, hogy felmutat egy-egy jelenetet, majd káté formában fejtegeti, elemzi azt. A kérdések – akár a gyerekekhez, akár önmagához szólnak – a legegyszerűbbek, a legtisztábbak, sztereotípiamentesek. A válaszok pedig igen őszinték, meglepőek, sokszor katartikusak. Általában elmondható, hogy a könyv lírikus hangvételő, annak ellenére, hogy módszertani jegyzetnek, illetve esettanulmány-kötetnek is beválna. Tulajdonképpen pedagógiai költészet ez, amely a tanulás, a személyiségváltozás eseményét műélvezettel szemléli. De hát ilyenek a tanítás művészetét művelők!” DESZPÓT Gabriella: *Gondolatok Kokas Klára utolsó könyvéről = Új Pedagógiai Szemle*, 2012. 11-12. sz., 246-248.

Kokas Klára gyermekszövegei az elmúlt tíz évben kevesebb figyelmet kaptak a nemzetközi hírű zenepedagógus munkásságának méltatásában.

A szabad zenei mozdulatok és a vizuális kreatív folyamatok mellett a narratív kreativitás ugyanúgy a Kokas-pedagógia pillére, nélküle sérül a Kokas művészetpedagógia komplexitása.

A figyelem elsősorban a szavakon túli közlésre irányult, a Kokas-pedagógia egyik vívmányaként éppen a non-verbális kommunikáció jelentőségére irányuló figyelmet és a multimodális közlés fejlesztését, komplex művészeti programjellegét emelik ki a kutatók.⁴ A szabad zenei mozdulatok és a vizuális kreatív folyamatok mellett a narratív kreativitás ugyanúgy a Kokas-pedagógia pillére, nélküle sérül a Kokas művészetpedagógia komplexitása. A foglalkozásokon résztvevő, már beszélni tudó gyerekekből kibuggyan a szó, a mese, a költészet. A nyelvi kreativitás megnyilvánul a zene ihletében táncoló, illetve rajzoló-festő gyerekek történeteiben, az általuk kitalált nyelvi leleményekben, szóképekben, összetett költői képekben⁵.

A verbalitás paradoxona

⁴„Bár a komplex aktivitások során a zene mindvégig fókuszban marad, a kodályi alapú Kokas-pedagógia messze túllép a zenepedagógián, a zenei képességek fejlesztésén. A szabad mozgásos improvizációk révén központi szerepet kap a spontán kialakuló dramatikus játék, a zenei-mozgásos cselekvések és történések nonverbális dramatizálása; és a képzőművészet ágazati és technikái (rajzolás, festés, mintázás; bábozás). A módszer jellemzően a szavakon túli közlés eszközeire épít. Mindazonáltal a foglalkozásokban megjelenik a verbalitás, a szabad mozgáshoz kapcsolódó történet- illetve képesítés formájában. Ez a multimodális és komplex művészeti repertoár rendkívüli lehetőségeket nyújt arra, hogy a Kokas Klára által kifejlesztett módszert több oldalról is vizsgálatba vonjuk a különféle művészeti ágak és ágazatok felől”. DESZPOT Gabriella-VASS Éva: *Multidisziplináris kutatási lehetőségek a Kokas Módszer vizsgálatára = Parlando*, 2015. 1. sz. http://www.parlando.hu/2015/2015-1/Deszpot_Vass_KokasKutatasok.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 30.)

⁵TÓTH Teréz: „Hogyan teremt Mozart lepkeszárnyal fészült felhőket?” Szerkesztői utószó Kokas Klára *Megfészültem a felhőket* című könyvéhez=KOKAS Klára: *Megfészültem a felhőket*. Bp., Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. Utószó

A nyelvi képességek, a nyelvi szókészlet fedi le javarészt azt, amit tudásnak, szerzett *intellektuális* és tapasztalati tudásnak tekintünk. A nyelvileg közvetíthető ismeret tudásunk domináns, csaknem kizárólagos alapja. Így ír erről dr. Pásztor Zsuzsa: „A jelenleg általánosan elterjedt iskolai tanulási módszer intellektuális súlypontozású, az elvont gondolkodásra épít, az elemző bal féltekét részesíti előnyben, ugyanakkor elhanyagolja a globális felfogásra specializált jobb féltekét, elveti az ösztönös, érzelmi megközelítést. Ezáltal sajnálatosan lelassítja a zenével való, befogadó kapcsolat kialakulását. A tudatos tanulás menete ugyanis az idegrendszer intellektuális szféráinak fejlődési ütemétől függ, és ez aránylag lassú folyamat. Az elvont gondolkodás legmagasabb területének, a prefrontális lebenynek teljes fiziológiai érettsége, az idegpályák velőshüvelyének kialakulása csak 7-12 éves korban következik be. Ezért az intellektuális megközelítésű oktatás a pszichológiai fejlődéslépcsőket tekintetbe véve, szükségszerűen elemekből építkezik, a részek megismerésétől halad a nagy egész elsajátítása felé. Azonban a részek ismerete sohasem nyújtja a teljesség élményét”⁶.

Felnőtt korunkra valóságunk nyelvileg megformált, legalább egy adott nyelven, anyanyelvünkön visszaadható, reflektálható. Ha valamit nem nevezünk meg, az nincs. Ha egy jelenséget meg tudunk nevezni, az van. Csak a néven nevezett dolgok, jelenségek, élőlények léteznek a felnőtt világunkban. „A felnőttek mindig csak a szavaikkal próbálkoznak, más eszközük nincs”- írja erről a jelenségről Kokas. „Eltelik néhány év, mire megértik, milyen hatásos, milyen hatékony, milyen hatalmas eszközök rejlenek a szavakon túli kommunikációban”.⁷ Szülőként, tanárként átadjuk gyerekeinknek *az általunk ismert és nyelvileg megformált* valóságot. A tudás megszerzése túlnyomórészt intellektuális módszerekre épül az oktatási rendszereinkben, s ez még akkor is így van, ha Gardner⁸ többszörös intelligencia elmélete már rég cáfolta az intelligencia egynemű voltát. A pedagógia igazolását⁹ a tudomány bizonyítékai,

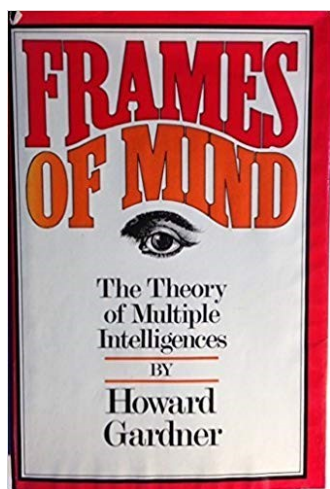
⁶ Dr. PÁSZTOR Zsuzsa: *Az egészről a részek felé, Kezdeti tapasztalatok a zenei mozgásrögtönzések elemzéséről* = Dr. PÁSZTOR Zsuzsa: *Tanulmányok a Kokas-pedagógia köréből*. Kovács-Módszer Stúdió, Bp., 2016. 13-14.

⁷ KOKAS Klára: *A zene felemeli a kezeimet* Bp., Akadémiai, 1992. 107.

⁸ GARDNER, Howard: *The Theory of Multiple Intelligences.*, 1983

⁹ Ma, a XXI. században a pedagógia koncepciója tekintetében minden bizonnyal egy paradigma váltás előtt állunk. Nagy mértékben a pedagógiai innovációs gondolkodás hatására felértékelődött mind a gyakorlati tudás, azaz a tanárok rejtett, tacit tudása, mind pedig az intuíció, az egyénre

a kutatások empirikus tapasztalatai, és az ezekből következő oksági összefüggések adják. Az oktatásunk múltból örökölt filozófiai premisszája eszerint: azt tanítunk, amit tudunk, az ismeretlent ugyanis nem lehet tanítani.

GARDNER, Howard: The Theory of Multiple Intelligences., 1983

Kokas Klára minden bizonnyal küzdelmet folytatott a fent leírtak kizárólagosságával. Amikor a foglalkozásain a gyerekek elkezdtek mesélni neki a zene totális élményében¹⁰ született átváltozásairól, eleinte ő is érezte a *nyelvi eszköztelenséget* a szövegek megbeszélésekor¹¹.

szabott, ösztönös megérzésen és kreatív intuíción alapuló oktatás, a pedagógia művészete. Ezzel kapcsolatban lásd: TÓTH Teréz: *Innovációs folyamatok megjelenése a Kodály-filozófiában és módszerben a XXI. században*, Parlando 2019. 5. http://www.parlando.hu/2019/2019-5/Toth_Terez.pdf (letöltve: 2019. 10. 30.), továbbá: *Innovative Pedagogies for Powerful Learning*, Figure 1.3 Pedagogy as Multi-layered Concept, OECD, 2017. 10. , illetve: POLLARD, A. (ed) (2010), *Professionalism as Pedagogy: A contemporary opportunity. A Commentary by TLRP and GTCE*, London: TLRP.

¹⁰ Pásztor Zsuzsa kifejezése, lásd pl. Dr. PÁSZTOR Zsuzsa *Az egészről a részekhez – Kezdeti tapasztalatok a zenei mozgásrögtönzések elemzéséről* http://www.koncertpedagogia.hu/Pasztor_Zene-mozgas.pdf (utolsó letöltés: 2019. 10. 30.)

¹¹ „– *A pedagógiának talán sajátos nyelve van?*

– A szakmának van sajátos szókincse és hangvétele. A nevelésben még szülők, nagyszülők is nyelvükön őrzik, mintegy készenlétben tartják ezt a különleges szókészletet, mikor gyerekekhez beszélnek. Szinte kigördül a szájukon.

– *És ez baj?*

– Nem baj. De az én gyerekeimmel nem lehetett volna azon a „hivatalos” nyelven megbeszélni például az átváltozásait, el se mondták volna. Sőt, be sem mutatják nekem.

A Kokas-foglalkozásokon a gyerekek által nyelvileg megformált szövegekben időnként megszillan, máskor ott vibrál, vagy éppen teljes pompájában kibomlik egy olyan az intellektualizált nyelvi tudáson túli valóság, amihez a nyelvet tőlük tanulhatjuk meg.

Miközben egész felnőtt kultúránk alapvetően nyelvi alapú, a Kokas-foglalkozáson elhangzott gyerekszövegek nyelvileg mégsem a felnőttek által okított valóság visszatükröződései. Nyelvileg mások az eszközök, hasonlóan a poézishez: a nyelv újjászületik ezekben a szövegekben.

Erről a nyelvről írja Kokas: „de felnőtt létünkre már annyi maszatot kentünk a lelkünkben tisztán hangzó SZÓ-ra, hogy magunk is alig látjuk a kontúrjait. És ezért nem tudjuk elválasztani a fontosat a mellékestől, a lényegest a lényegtelenről. Lenézzük a gyerekeink lényegését, megmosolyogjuk a nekik fontosat. Képzetszegény fejünkben kavics marad a kavics, madzag marad a madzag, víz a kád vize, nem hisszük el a törpét, nem látjuk a tündért, mértékkel mérjük a távolságokat és a közelségeket. A szavak nekünk szavakat jelentenek, és nem hangsúlyokból-hangszínekből szőtt üzeneteket. Száz és száz jelet adunk le nap mint nap. Sima, vidám napokon és nehéz fárasztókon dobjuk a gyerekek elé a nekünk lényegtelen, oda se figyelve. A mi lényegesünket pedig értelmesen megfogalmazott szavainkkal okítanánk nekik. Csodálkozunk, és nem értjük, miért nem az okított szövegeinket követik?”

Miközben egész felnőtt kultúránk alapvetően nyelvi alapú, a Kokas-foglalkozáson elhangzott gyerekszövegek nyelvileg mégsem a felnőttek által okított valóság visszatükröződései. Nyelvileg mások az eszközök, hasonlóan a poézishez: a nyelv újjászületik¹² ezekben a szövegekben. Létezik a verbalitásnak egy olyan univerzuma, a mese, a költészet, a szépirodalom világa, amelyben ezek a gyerekszövegek manifesztálódnak.

Talán még ki sem találják...” KOKAS Klára: *Megfésültem a felhőket*. Bp., Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. Megfésültem...14. oldal

¹² Ezt a gyönyörű és találó megjegyzést egy hallgatótól kaptuk, Czinege Ádámtól, aki részt vett egy Kokas-foglalkozáson 2019. október 5-én a Kokas Klára Agapé Zene Életöröm Alapítvány szervezésében

Kísérlet egy gyerekszöveg koherenciájának feltárására

A Pásztor Zsuzsa által leírt csodálatosan pontos mozgáselemzésekhez némileg hasonlóan a gyerektörténetek mozgásai és képei is feltárhatók. A gyerekek által a zene-mozgás gyakorlatban kialakított mozgásnyelv ugyanúgy a *befogadói élményből* keletkező interpretáció eszköze és közege, mint a történeteik, nyelvi leleményeik közegéül és eszközéül szolgáló nyelv. A zenei élmény mozgásos közegbe transzponálása hasonló elvonatkoztató folyamat eredménye, mint amilyen a beszédben történik.¹³ Pásztor Zsuzsa így ír a befogadói folyamatról¹⁴: „A zene-mozgás gyakorlatban kialakult mozgásnyelv egyben visszajelző rendszerként is szolgál. A zene hatására szerveződő spontán mozgás tanúskodik a belső állapotról, a lelki történésekről. Egyrészt tudósít arról, milyen szintre jutottak el a gyerekek a zenei felfogásban, másrészt kifejezést ad saját belső világuk tartalmairól. A zenéhez rögtönzött mozgás személyes vagy kollektív alkotás. Interpretáció, mely nemcsak visszaadja a zene tartalmát, hanem ahhoz hozzáadja a saját értékeit is, mint ahogy a művészi reprodukció is lényeges többlettel gazdagítja az ábrázolt műalkotást.” A gyerekek a szabad mozgásokon keresztül befogadják a zenét, kinyílnak és belé bújnak, és képzeletük szabadon szárnyalva megteremti azt a történetet, amely a zene legmélyebb üzenetéből fakad.¹⁵

Ami a leginkább szembetűnő lehet számunkra a gyermekszövegek cselekményszálainak, motívumrendszerének, festői és hangzó nyelvi eszközeinek eredetiségében az a *nyelv birtoklásának magabiztossága*. A

¹³ „A mozgásos zenetanulás a figyelem kitűnő iskolája. A mozgás ébren tartja, és vezeti a figyelmet a zenei folyamatban.(...) Az említett fordító tevékenység, a zenei benyomások transzponálása a mozgás közegébe hasonló *elvonatkoztató művelettel* valósul meg, mint amilyen a beszédben történik. A mozgásnyelven való megnyilatkozás lényegében szintén elvont tartalmakat kifejező jelképek alkotását és kezelését jelenti, mint amilyen a beszéd fogalomalkotása és szóhasználata” dr. PÁSZTOR Zsuzsa: *Tanulmányok a Kokas-pedagógia köréből*. Kovács-Módszer Stúdió, Bp., 2016. 20.

¹⁴ Dr. PÁSZTOR Zsuzsa: *Az egészből a részek felé, Kezdeti tapasztalatok a zenei mozgásrögtönzések elemzéséről* =Dr. PÁSZTOR Zsuzsa: *Tanulmányok a Kokas-pedagógia köréből*. Kovács-Módszer Stúdió, Bp., 2016. 17-18.

¹⁵ TÓTH Teréz: „*Hogyan teremt Mozart lepkeszárnnyal fészült felhőket?*” Szerkesztői utószó Kokas Klára *Megfészültem a felhőket* című könyvéhez= KOKAS Klára: *Megfészültem a felhőket*. Bp., Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. Utószó 151.

gyerekek törekednek arra, hogy egészen pontosan visszaadják az élményt, és ezért nyelviileg sokszor szokatlan nyelvi leleményekkel¹⁶ élnek. „A teremtő képzelet alkotta tudás visszaadására a nyelvi közvetítés sem lehet sablonos és bornírt: a szavaknak érzékeltetni kell képi és hanghatásokkal, ennek az élménynek az *összetettségét* és *egyediségét*. Nincs két egyforma élmény, nincs két egyforma történet, nem lehet minden történetelemet képi, hang-, egyéb érzékeinkkel összefüggő hatást valóságdarabokkal megfeleltetni. Erre szolgálnak a *nyelvi lelemények*: olyan kifejezések, amelyek egyediek, plasztikusak, és nem ritkán szinesztéziás jellegűek. Ezek a nyelvi lelemények egyaránt lehetnek a gyerekek és Klára szerzeményei. Kokas Klára nem „fordítja le” ezeket az egyedi összetételeket, hiszen más körülírás, tudományos magyarázat nem lenne képes visszaadni a megismert tudás pontosságát, amit ezek világosan kifejeznek. Bennük a gyermeki, alkotó, teremtő képzeletvilág a zene mély megismerésével, annak üzenetével találkozunk.

- Befelé simítós meghallgatás – a teljes figyelem kialakulásának plasztikus, szinesztéziás képe: tapintás, hallás összekapcsolódása. (Csigaház harmatcseppeknek)
- Zenébe bújóim – a zenével azonosuló gyerekek leírása
- Megfésültem a felhőket – Mozart-zene ihlette a kisfiú szavait kifejezve az élményt: a felfelé szárnyalást, a finom mozgással, amit a fésülés jelöl, látvány és tapintás szinesztéziás képe
- A patak azért ilyen kék, mert zene van benne. /*Hogyan került a patakba a zene?*/ Márta: Belement a madarak fütyje. – Bach-fantázia ihlette Mártát ennek a gyönyörű szinesztéziának a megalkotására: hang és látvány összekapcsolása. (Zene a patakban)”

A gyermeki teremtő képzelet a történet szövésekor és a motívumok megjelenítésekor is magabiztosan mozog a nyelv közegében.

Az írásunk elején idézett gyerektörténetben példát találunk arra, ahogyan egyik

Majd a szivárvány megjelenik, és az addig vergődő
lepke felrepül megfésülni a felhőket.

¹⁶ TÓTH Teréz: „*Hogyan teremt Mozart lepkeszárnyal fésült felhőket?*” Szerkesztői utószó Kokas Klára *Megfésültem a felhőket* című könyvéhez= KOKAS Klára: *Megfésültem a felhőket*. Bp., Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. Utószó 151.

gyerek korrigálja a másikat („Nem sétáltam, hanem vízcseppekből lettem”), és a részletekre kíváncsi kérdezőnek is pontos választ adnak („...én megfésültem a felhőket. - Hogyan, Balázskám? – A zöld szárnyammal!”). A Megfésültem a felhőket gyerekszöveg három gyerekszereplő közös története, aminek zárata Kokas Klára segítő kérdésére adott válasz. A gyerekek Mozart Jupiter szimfóniája 4. tételének egy részletét hallgatva, táncolva alkották meg a történetüket. Meséjük jellegzetes átváltozós történet, mint szinte mindegyik kokasos gyerektörténet, amelyben a gyerekek hernyóból átváltozott lepke, vízcseppekből lett szivárvány, fává változott édesanya és a verebek képeivel építik föl a történet mikrokozmoszát. Mind elbújnak a nagyra nőtt lombos fa ágai közé, ami óvón eltakarja őket, és megvédi mindannyiukat a vihartól. Majd a szivárvány megjelenik, és az addig vergődő lepke felrepül megfésülni a felhőket. A történetet Balázs meséli, a többi gyermek kiegészíti, illetve korrigálja őt: megporozta a fát, a szivárvány nem odasétált, hanem vízcseppekből lett. A mese jellemző szóképei a megszemélyesítések: az óvó-védelmező fa, a sétáló szivárvány, a felhőket fésülő zöldsárnyú lepke. Színes a történet: zöld szárnyú a lepke, színes a szivárvány. A fenti világból az égbe eljutás szimbolikus képei jelennek meg a két világot összekötő fa, a szivárvány és a felrepülő lepkék, madarak alakjában. Mindehhez a nyelviileg közvetített hanghatások is hozzátartoznak. Hangutánzó, hangulatfestő szavak idézik meg a vihart: vergődtem, zuhogott. Az f hang finom puhasága a lepkeszárny finommozgását közvetíti, a csend, a béke, az égbe jutó megnyugvás képét: „Felrepültünk az égbe, s én megfésültem a felhőket”. A tanító kérdésére a kisfiú magabiztosan válaszol: a zöld szárnyaival fésülte meg a felhőt. Ezek a gyerekek 7 év körüliek voltak ekkor, a verbális-intellektuális fejlődésük még éppen elkezdődött. A Kokas-foglalkozásokon bátran élnek azokkal a nyelvi eszközökkel, amelyek érzésvilágukat közvetíti, képzeletüket kibontakoztatja, semmi szorongás, intellektuális fegyelem nem érezhető meséjük megalkotásában. Éppen ezért „szokatlanul” szép a felnőtt számára, és természetes, folytatható, pontosítható a gyerekeknek, mert látják, és átélik. Minden bizonnyal ugyanaz a spontaneitás, természetesség nyilvánul meg a gyerekszöveg létrehozásakor a nyelvhasználatban, mint ami a mozgásos és a vizuális kompozíció megalkotásának folyamatában. A nyelviileg megnyilvánuló spontaneitásnak feltétele az adott nyelv elsajátítása, az anyanyelv ismerete, de a

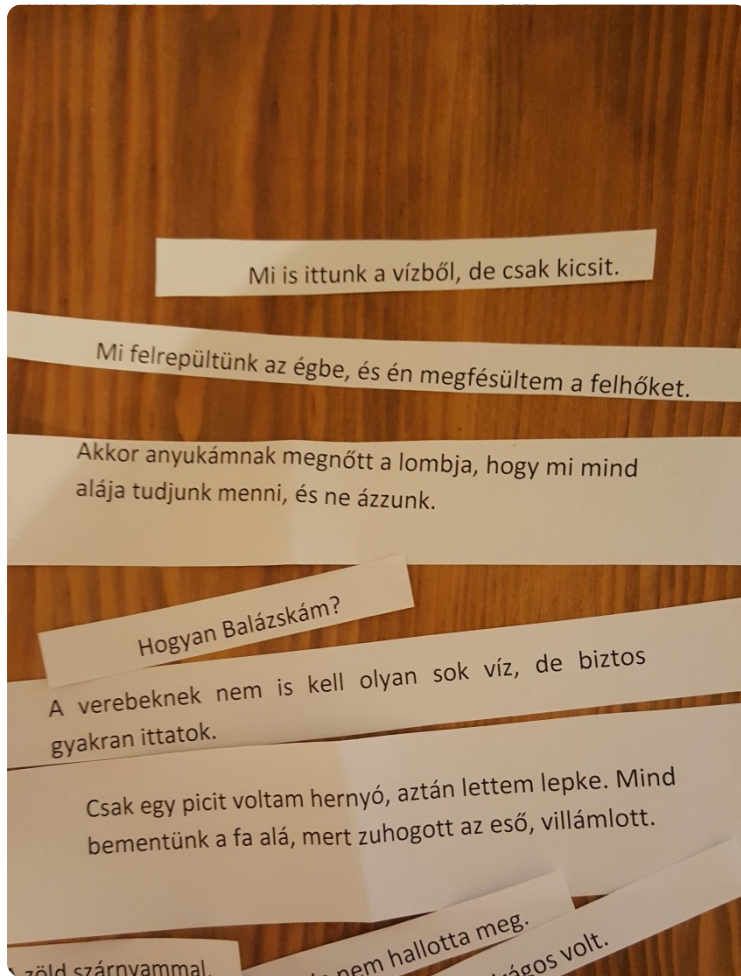
gyermek képzeletének működését nem köti gúzsba a tudós intellektus fegyelme¹⁷.

A nyelvi kreativitás „tetten érését” egy egyszerű kísérlettel bizonyíthatjuk.

Egyik foglalkozásomon¹⁸ mondatonként külön papírcsíkokon a fenti „felhős” szöveget odaadtam felnőtt, Kokas-pedagógiát tanuló csoportnak, hogy alakítsák ki a sorrendjét, de ne törekedjenek feltétlenül az eredeti helyreállítására. Ezzel a szándékom az volt, hogy ne a szövegkohéziós eszközöket, a logikai-tartalmi kapcsolóelemeket figyeljék, hanem az azon túli szövegformáló eszközökre koncentráljanak. Az erre fogékonyak különösen kedvtelve figyelték azokat a motívumokat, amik létrehozták a szövegük rendjét. Megfigyelték azokat a szöveget létrehozó és köteléket kialakító képeket, szimbólumokat, amelyek a szöveg rendjét, a logikai rendjétől függetlenül biztosítják.

¹⁷ Horváth Livia, aki a '90-es években Kokas mellett dolgozva megfigyelhette a gyermekszöveg keletkezését, egészen részletes leírását adja a jelenségnek: „De vajon otthon, a négy fal között jobb a helyzet? Eszünkbe jut-e ott, hogy a *VII. szimfóniát* nemcsak az ágyon vagy a szőnyegen heverészve hallgathatjuk, hanem táncolhatnánk is rá? Örömlünkben vagy bánatunkban, vagy egyszerűen csak a zene és a tánc intenzíven átélt öröméért. Nem valószínű, hogy eszünkbe jut, de ha eszünkbe jut is, aligha tesszük meg, mert egy túlcivilizált és rossz értelemben intellektualizálódott világ áldozataiként már rég leszoktunk arról, hogy spontán és őszinte megnyilvánulásaink legyenek. De a gyerekeknek még ösztönösen mozdul keze-lába, ha zenét hall; a gyerek még nem szégyelli, hogy arca pontosan tükrözi belső életét. Számára még evidencia, hogy a *Haffner-szimfónia* hangjaira virágból lett pillangóvá vagy rózsaszín oroszlánná változva pörögjön-guruljon-röpködjön egy magát egzotikus tengeri növénynek vagy almalakó, csokornyakkendős kukacnak képzelő társával, egy olyan képzeletbeli történetet táncolva el, amely tökéletesen kifejezi pillanatnyi lelkiállapotát, levezeti belső feszültségeit. Művészet, amit csinál? Mágia? Pszichoterápia? Ugyanúgy nem dönthető el, ahogy az ősember bölényrajzáról sem. Alighanem mindez együtt van meg benne, egy ősi szimbiózisban, amely minden bizonnyal valamilyen alapvető emberi szükségletet elégít ki, s ezért nem tekinthetjük regresszióknak”. HORVÁTH Livia Ajánlás 1993. (kéziratban, dr. Deszpot Gabriella bocsátotta rendelkezésemre)

¹⁸ Kokas-tanfolyam, továbbképzés haladó csoportnak a Kokas Klára Agapé Zene-Életöröm Alapítvány szervezésében. Budapest, 2019. október 5.

A gyerekszöveg koherenciája – megfigyelések a kísérletben részt vevő hallgatóktól:

- A nyelv újra feltalálása
- Nincs két egyforma történet
- Az égi és földi összekapcsolásának élménye
- A szivárvány szimbóluma

A feladatnak két fontos tanulsága volt a számunkra:

1. A gyerekszöveg befogadóját érzékenyíti azokra a fent leírt nyelvi leleményekre, képi és hanghatással bíró nyelvi eszközökre, amelyekkel a gyerekek természetesen élnek, amikor megalkotják narratívájukat a totális zenei élmény (és időnként a belőle sarjadó vizuális alkotói folyamat) hatása alatt.
2. A szöveg poétikai szövetében feltárnak olyan összefüggések, amelyek a gyermeki képzeletvilág, a kreativitás manifesztációi, és az elmélyültebb megértés folyamatait indítják el a gyermekszöveg befogadójában is.

Definíciós kísérlet

A Kokas-foglalkozásokon keletkező gyerekzsövegek definiálását alapvető fontosságúnak gondolom két nyomós okból is:

1. Ismertek a köznapi szóhasználatban azok a gyerek sztorik, amiket kedvtelve mesélgetünk barátainknak, rokonainknak, benne a gyerekeink megmosolyogtató bugyutaságaival, elszólásaival, mosolyra, nevetésre ingerlő csacsogásaival. Ezekben a sztorikban felnőtt fölényünk magasságaiból letekintve elnéző mosolygással nyugtázzuk gyerekeink felnőtt világunkról alkotott karikatúra-szerű visszajelzéseit. A Kokas-gyerekzsövegek nem tartoznak ide.
2. A Kokas-gyerekzsövegek kutatását sokan szorgalmazták már, de nem igazán került erre sor mindezidáig (maga Kokas Klára, dr. Deszpot Gabriella, Horváth Livia). A tudományos igényű kutatások során (dr. Vass Éva, dr. Deszpot Gabriella, Dr. Pásztor Zsuzsa, Dr. Tiszai Luca munkássága) a kutatók látókörébe elsősorban a totális zenei élményben születő szabad mozgásos kreativitás került, kevés vizsgálat irányult eddig a narratív kreativitás feltáró elemzésére a Kokas-pedagógiában. Amikor merészen definiálni igyekszem ezt a jelenséget, amit Kokas-gyerekzsövegnek nevezhetünk, a kutatások irányát is jelzem egyben, mely szerintem izgalmas felfedezésekkel kecsegtet valamennyiünket, akik érdeklődéssel és szívünk nyitottságával fordulunk felé.

A Kokas-gyerekzsöveg fogalmának definíciója:

Kokas-foglalkozáson a gyerekek által az elmélyült zenei figyelemben egyénileg vagy társakkal megalkotott szöveg. Gyakran narráció, amelyet egyéni vagy társas szabad mozgás és átváltozás előzhet meg. A szöveg előhívását a gyerekekből a felnőtt közvetítő kérdései segíthetik. A Kokas-foglalkozáson született vizuális kompozícióikat is gyakran szavakba foglalják. Egyes gyerekzsövegek kivételes szépségűek, a műalkotásnak kijáró lelki készütséget, áhítatot igénylik befogadáskor.

A dialogicitás jelensége a Kokas-gyermekszövegekben

Amennyiben nem kevesebb a célunk, mint az ismeretlen tudás nyomába szegődni, akkor szóra kell bírunk gyerek szövegeinket. Beszédbe elegyedni velük, ahogyan Kokas Klára is tette valamennyi, a *Megfésültem a felhőket* kötetbe sorolt esszéjében, amiben gyermek szöveg található. A gyerek szöveg nem befejezett, tárgyasított szöveg, ami vitrinbe való, hanem előszóban keletkező mese, dialógus gyerekek között, illetve a gyerek és a felnőtt kérdező között. Játék. A nyitott, folyamat-jelleg a Kokas-gyerek szövegek olyan attribútuma, ami leginkább összefüggésbe hozható azzal a pusztán ténnyel, hogy *ezek a szövegek egy zenei műalkotás befogadói folyamatában keletkeznek*. A gyermek befogadói attitűdje spontán, figyelme teljes, a zenére irányul. A befogadói élménye esetünkben történetekben, nyelvi leleményekben, szokatlan szóképekben, szimbólumokban, színesztéziákban és szinte minden esetben átváltozásokban ölt testet. Érzései, megérzései keletkeznek, idéződnek fel a zenei élmény hatására, nem elvárás, hogy erőfeszítéseket tegyen arra az egyetlen és igazi megoldás megtalálására, amire majd dicséret jár a tanítótól,

mert nincs egyetlen és igaz megoldás a zenei alkotás befogadásának folyamatában.¹⁹

Náditündér

(...)

Petyus:

– *Én egy nagy gyöngykagyló voltam, és szültem egy kiskagylót, ami nagyon nagyra megnőtt, utána abban egy pici gyöngy volt, és az egy csoda-gyöngy volt! És Klári néniből tenger-királyt varázsolt – koronát a fejére, a kezébe jogart, a másik kezébe aranyalmát, a hátadra egy nagy palástot. És még volt ott egy nagy asztal, tele mindenféle finomságokkal.*

Ági:

– *Mi kagylók voltunk Villővel, és a tenger hullámozása is mi voltunk. Náditündér és Bori volt a gyöngy. Körülfogtuk őket, nem kellett letérdelni, csak körülfogtuk a kezünkkel, és összekapaszkodtunk, és úgy ringtunk, ahogy a zene.*

– **A zene ringott?**

Ági:

– *Igen, a zene ringott, és mi is ringtunk, mert mi a tenger voltunk, és a kagyló is mi voltunk, ezért kapaszkodtunk. Nehogy a gyöngyök kiessenek.*

– **Milyen a tenger hullámozása?**

Villő:

– *Amikor erős a zene, akkor erősen hullámozik, hogy kapaszkodni kellett, és amikor egészen halk, akkor az ujjainkkal játszottuk, hogy milyen kicsi a hullámozás.*

Náditündér:

– *Mikor táncoltak, én néztem, hogy olyan nagyon szép, és ők ezt megéreztek és körülfogtak. Akkor lettem gyöngy. Bori mellém gurult, hogy ő is gyöngy, ketten táncoltunk a kagylóban.*

¹⁹ A tanító viselkedése kulcsfontosságú a légkör megteremtésében. Erről már sokan, sokat írtak. Kokas-foglalkozáson minden gyermeknek kijár a dicséret, az elfogadás, a jó szó. Annak is, aki esetleg egész idő alatt gubbaszt a sarokban. Nincs bírálat, kritika és fegyelmezés.

Petyus:

– *Kiszálltam a királyi palástzsebedből, és odavarázsoltam Katinak orvosságokat, mert fáj a foga. Meg sok puha gyümölcsöt. Ez mind a tengerben termett, a tenger mélyében.*

*

Náditündér:

– *Először ők táncoltak, és én csak éreztem, hogy milyen szépen táncolnak. Én nem voltam jó hozzájuk, csak gubbasztottam, és ők mégis velem maradtak. Nem láttam semmit, mert csak gubbasztottam, de éreztem, ahogy körül táncolnak. Olyan voltam, mint egy hatalmas, csúnya, nagy szikla, ami aztán lassan mégis érzi, hogy olyan nagyon jó neki, hogy ennyire szeretik. Mintha fák nőttek volna rajtam, és azért szeretnének, mert nélkülem nem is tudnának élni. És hiába, hogy én egy csúnya, ormótlan szikla vagyok. És akkor vége volt a zenének. És megint jött a zene, és akkor már én is táncoltam és a mozdulataimmal meséltem nekik. Mert akkor olyan jó volt. És aztán ettől én magam is jó lettem. (Vagy nem is tudom, hogy jó lettem-e, de nem éreztem, hogy nem vagyok jó!) Táncoltunk, én is táncoltam, és éreztem, hogy megelevenedtem. Ők mesélték el, hogy megelevenedtem, meg tündérré lettem, mert szerettek.*

Ági:

– *Náditündért én megkoronáztam egy bűvös koronával, amitől kiegyenesedett a teste, meg mindene. Végül is nem ilyen béna lett, hanem rendesen kiegyenesedett, ő lett a náditündéreknek a királynője. Lettek neki kislányai, és az egész náditündér népet ő kormányozta.*

Bori:

– *Először szomorú volt, de amikor a kezünkkel körül táncoltuk, akkor nagyon vidám lett.*

Villő:

– *Én is úgy éreztem, hogy a fák is olyanok voltak, mint a kő, és megpróbálták jobbak lenni. Mert nagyon szerették azt a sziklát, és ezért megpróbálták, hogy nekik sikerül-e élni, úgy, mint a többi fának. Azzal a sziklával, aki életet ad.*

*

A *dialogicitás*²⁰ működésére, a *befogadói viselkedés* szépséges példájára lelhetünk a Náditündér című esszé²¹ fent idézett két gyermektörténetében. A gyerekek Händel: D-dúr szvit trombitára és zenekarra (HWV341) VI. tételének részletére táncoltak Náditündér, Kemény Ágnes pedig a fotelban ült, az ő saját szavaival „gubbasztott”. A történetük szüzséjét Petyus meséli: a nagy gyöngykagyló létrehozza a kiskagylót benne a csoda-gyönggyel. Közöttük ott van a tenger- király is, Klári néni, és a királyi lakoma finomságokkal a tengerből. A többi gyermek szépen bekapcsolódik: a történet egy-egy fő, a zenéhez kapcsolható motívumát mesélik el részletgazdagabban: a ringás és a kagyló őrzésének, óvásának képeit, nehogy a megszülető gyöngyök kiessenek. Egymásba kapaszkodnak, amikor a zene erősebb, és ujjukkal finoman játszanak, amikor kicsi a hullámmás, és a zene egészen halk. Náditündér megérzi, hogy gyönggyé lett, és a kagylóban a társától óvva táncol a zene zárlatában.

A dialogicitás egyszerre jelenti az önálló és a szépen összesimuló történetalkotások lehetőségét.

Náditündér saját meséje kicsit másképp indul. Ő, a tolószékhez kötött felnőtt, aki kicsi, gyermektestben él, a meséjében gubbasztó, csúnya nagy szikla képében kezdi átélni a zenei élményt. Egyszerre aztán megérzi a körülötte táncolók szeretetét, és fák kezdenek a kopár sziklából kinőni. És amikor újra kezdődött a zene, akkor már ő is táncolt, *mozdulataival mesélt nekik*, és ettől ő

²⁰ A dialogicitás fogalma Martin Heidegger német filozófus hermeneutikai koncepciójának egyik kulcsfogalma. Később Hans-Georg Gadamer és Hans Robert Jauss munkásságában bontakozik ki a műalkotás megértési folyamatainak, mű és befogadója, az alkotó és a befogadó közötti dialógus leírására. „Az irodalmi kommunikáció itt azzal az előnnyel bír, hogy a művészet közegeiben mind az egy dologban való önmegértés, mind a másban való önmegértés ideálisan transzparenssé válik. (...) Az esztétikai tárgyat az jellemzi, hogy a történetileg mást egyszerre őrzi meg, és nyitja fel, minthogy nemcsak a világ szubjektív tapasztalatának kifejezését teszi lehetővé, hanem azt a művészet játékterében, mint önmagának s mások tapasztalatában való megtapasztalását teszi lehetővé.” JAUSS, Hans Robert: *Horizontszerkezet és dialogicitás*= JAUSS, Hans Robert: *Recepcióelmélet-esztétikai tapasztalat-irodalmi hermeneutika*. Bp., Osiris Kiadó, 1997. 287.

²¹ KOKAS Klára: *Megfésültem a felhőket*. Bp., Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. 52.

maga is jó lett. Náditündér meséjébe kapcsolódó szereplők egyike szerint Náditündér kiegyenesedett, megkoronázták és kis náditündérei születtek. A Villő nevű kislány meséjében a fák szerepét játsszák tovább, akik jóságot kaptak a sziklától, és *megpróbálták, hogy nekik sikerül-e élni, úgy, mint a többi fának*. Akárcsak minden önfeledt gyermeki játékban a szereplők bátran játszhatják saját szerepüket, szövögethetik a történetük szövetét, kitalálnak, hozzátesznek, korrigálnak, saját történetüket kezdhetik el, és bonthatják ki. A dialogicitás egyszerre jelenti az önálló és a szépen összesimuló történetalkotások lehetőségét. A dialogicitás a befogadás folyamatában történik: *a gyerekek egymással és egymás között* a zenei élményt teljes figyelemmel élik át, történeteiket, meséjüket, képeiket a zenében teremtik meg. Nem párhuzamos, hanem egybekapcsolódó, egymást folytató történetszálak és motívumhálók hozzák létre a gyermekszöveget, a gyerekek végig figyelnek egymásra. Szépséges motívumuk, a kagyló által védett igazgyöngy és Náditündér zord sziklája egyaránt a magába zártságot és egyedül-levőséget szimbolizálja. De a zene, a társak nem hagyják a sziklát magában gubbasztani, és a szikla jó lesz, termékeny, táplálója a belőle sarjadó fáknak. A gyermekek féltve óvott igazgyöngye, Náditündére átváltozik a mesében, meghallja, megérzi a gyerekek jóságát, és együtt a zenében megélhetik egy másik valóság örömét.

A jó kérdés

A Kokas-gyerekszövegek létrejöttében a tanító és a gyerekek dialógusának is kulcsszerepe lehet. Gyakran fordul elő, hogy Kokas Klára kérdéseivel hívja elő a gyerektörténetet teljes pompájában. Milyen a jó kérdés? Ennek megválaszolására végeztünk egy másik kísérletet ugyanabban a csoportban. A gyereksszöveg a *Rezegő katona* című írásban található, ami az ún. Zöld könyvben jelent meg²². Jellemző jegye a szövegnek, hogy Orsi egyedül meséli, és Kokas Klára kérdései segítik kibontani teljes pompájában a történetet.

Rezegő katona

Orsi magában ül, ma senkihez sem csatlakozik. A zene láthatóan megbűvöli, behunyt szemmel fekszik, karjait messzire nyújtja, minden ízében befogad, mint egy virág, amikor napfényt iszik. Marci szaladtában keresztülugrik rajta,

²² KOKAS Klára: *A zene felemeli a kezeimet*, 2018. 187-188. oldal

bocsánatkérően visszanéz, de Orsi észre sem vette. Talán ötször is elzeng a zene, mire táncba indul, egyedül, senkire se néz, rám se. A két karját remegteti, majd az első kizengő gongütésekre behajlítja a térdeit. A besűrűsödő gongütésekkel leül, és a lüktetés menetére szájába szed valamit, majd föláll, és a teste mellé szorított, reszkető kezekkel, lábujjhegyen halad. Megy, megy, majd lekuporodik, de remeg a copfja is, a szemét is a ritmussal pislogtatja. Lassan csitul a rezgése, a zenébe simul, beleereszkedik. Befelé, befelé figyel, a képzelete szinte átsüt a bőrén, felfényesedik az egész gyerek, a haja is sziporkázik. Köröskörül a szülők, vendégek nézik, ámultan, egy szőke norvég lány csaknem elsírja magát. Orsi a zenében lélegzik, a karjait is a ritmus emelgeti, lendülettel köröz, nagy távlatoknak üzen. A zene elúszásával csillapodik, lábai megrogynak, a földre ül és néz, néz, maga elé.

Időbe telik, mire megszólítom kezemben a kismagnóval, *Orsikám, mesélsz?*

Orsi: Egy rezegető katona voltam, aki mikor ment és mikor evett, közben mindig rezegett. Egy tulipánvirágtól születtem. A tulipán feje a fejem volt, és mindig rezegettem evés közben is. Egy napon, amikor fölkeltem, már nem rezegettem, annyira, hanem egyre simábban mentem, aztán meg már egész simán mentem, tudtam rendesen járni. Örültem, hogy tudok rendesen járni és nem csúfol mindenki, hogy milyen rezegető vagyok. Aztán mindenki csodálkozott az utcán, hogy a katona így kijózanult. A végén valami úgy húzott a föld felé, és visszamentem virágnak. És minden ember virágból született, és mikor egy év letelt, visszament virágnak.

Abban az országban, ahol te éltél?

Orsi: Igen. Virágember-ország volt. Még a hajunk is úgy lobogott, rezegett. A tulipánnak meg a margarétának a szirmai voltak a hajunk. Mert nem mindenki tulipánból született.

Aki nem a tulipánból, az miből született?

Orsi: Volt, aki margarétából, volt, aki gyöngyvirágból.

Amikor visszaváltoztál, megint tulipán lettél?

Orsi: Igen. Olyan színem volt, amilyet a legjobban szerettem.

A kísérlet során meghallgattuk a Rezegő katonának ihletet adó zenét Steve Reich Zene 18 hangszerre egy rövid részletét, majd a hallgatók megkapták a gyermekszöveg első bekezdését, amit Orsi még egyedül mesél. Ezután megkértem őket, hogy tegyék fel kérdésüket. Csoportokban dolgoztak, a csoport egy kérdést tehetett fel. A kérdésük után megkapták Kokas Kláraét, valamint a gyermek ráadott válaszát. És így tovább a szöveg végéig. Felhívtam rá a figyelmüket, hogy a cél nem Kokas Klára kérdésének kitalálása, hanem, hogy bátran kövessék saját érdeklődő kíváncsiságukat. Utána reflektív feladat következett: azt kellett megfigyelniük, hogy hogyan tették fel a kérdést, milyennek szánták a kérdést, milyen ne legyen szerintük a kérdés. Valamint az is, hogy vajon kaptak-e választ a kérdéseikre.

A kísérlet után az alábbi tapasztalatokat összegeztük:

- A jó kérdés valódi, őszinte. A kérdező valóban kíváncsi, nem olyan kérdést tesz föl, amire ő már tudja a választ.
- A kérdés legyen rövid és egyszerű. Ne legyen, halmozott, dupla kérdés: a gyermek képzeletében ne legyen interferencia, mert az sehova se vezet, blokkolhatja a mesélőt.
- A kérdés nem mindig feltétlenül a gyerek által utoljára elmondottra reflektáljon, lehet visszakérdezni, utalni egy korábban elmondottra.

A Kokas-gyerekszövegek létre jöhetnek úgy is, hogy a felnőtt tanító kérdezi a gyereket, a gyerekeket az élményükről. Ekkor a tanító kérdéseinek különösen fontos szerepük van a történet előhívásában. Ha a tanító olyan kérdést tesz föl, aminek van számára helyes és helytelen „megoldása”, abban a pillanatban megszakad a kreatív folyamat, és a gyerek a tanítójának tetszelegve válaszol, vagy éppen megnémulva elutasítja a további próbálkozásokat. Ha a kérdése vagy akár egy megjegyzése értő és valódi, akkor a kreatív folyamatot segíti

tovább és a mese tovább szövődik²³ vagy egy motívum tárulhat fel teljes gazdagságában a gyermek kérdésre adott válaszában.²⁴

Berepülések

A kreatív képzelet alkotásai szépségükben, fennköltségükben éppoly tisztán megnyilvánulnak a gyerekek berepüléseiben és nyelvileg manifesztálódnak a gyerekszövegekben, mint rendkívüli tehetségű alkotók munkásságában. A kreatív képzelet működése kiváltság, de nem kiválasztottak kiváltsága.

Kokas Klára hitt a gyerekek zenében született meséiben. Ez a hite megingathatatlan volt, pedig az illanót, a megfoghatatlant tanította. Kokas Klára berepüléseknek nevezte azt ahogyan az ő megfigyelései alapján a gyerekek a művészetekkel, a zenével való találkozásukban egy mélyebb tudásra tettek szert *szinte könnyedén*.

„Adjunk hálát értük, napi fohászunkban. Mert a tudomány szép, izgalmas, hasznos diszciplína, segít nekem, neked, a gyerekeinknek a világ megismerésében. A zene pedig megközelíthető az ismeretek kapuin át, legyen az szépséges oroszlános kapu, mint a műkénéi, vagy díszesre faragott, mint a gyimesi. De a gyerekek az életük kezdetén nem kapukon át közelítik meg a nekik lényegest, hanem szárnyakon, felülről – mondhatnám: a Magasságos Mennyekből! S én ezekből a

²³ Abban az országban, ahol te éltél? *Orsi: Igen. Virágember-ország volt. Még a hajunk is úgy lobogott, rezegett. A tulipánnak meg a margarétának a szirmai voltak a hajunk. Mert nem mindenki tulipánból született.*

Aki nem a tulipánból, az miből született? *Orsi: Volt, aki margarétából, volt, aki gyöngyvirágból.*

Amikor visszaváloztál, megint tulipán lettél? *Orsi: Igen. Olyan színem volt, amelyet a legjobban szerettem. (Rezegő katona)*

²⁴ – Verebeknek nem is kell olyan sok víz, de biztos gyakran ittatok. Balázs:– *Mi felrepültünk az égbe, és én megfészültem a felhőket.* – Hogyan, Balázskám? Balázs: – *A zöld szárnyammal (Megfészültem a felhőket)*

„berekpüléseikböl” szeretnék meglesni néhányat. Olykor sikerül is. Péter közlése például olyan egyszerű, olyan világos volt, hogy egyenesen ráláttam a közepére. A kisfiú megmondta, hogy a fontos hangok éjjel is a hajában alusznak.”²⁵

Berekpülések

► „...ez minden költészet kezdete, mely az értelmesen gondolkodó értelem menetét és törvényeit felfüggeszti (aufzuheben), s visszahelyez bennünket a fantázia szép kuszaságába...” (Friedrich Schlegel: Beszélgetés a költészetről)

► Valamit meg lehet tanítani, (...) de ezt nem. Ezt csak ápolni lehet és táplálni: hol vegye át a szabadon szárnyaló fantázia szerepét az irányított tanulás? Gondolom, sehol. Az irányított tanulás fejlesztí ugyan a képzelőerőt, de szerepét átvenni nem tudja. (Kokas Klára: Megfésültem a felhőket)

A berekpülések az intuícíó, a teremtó képzelet világa. Ritka jelenség: a költők, művészek műalkotásaiban, ritka zseniális adottságú tudósok, a világot megváltoztató feltalálók munkásságában a kreatív képzeletnek legalább akkora jelentőséget tulajdonítanak, mint a mögöttes tudománynak, szakmai, mesterségbeli tudásnak. Előadásom vége felé, az ismeretlen tudás nyomában egy jól ismert, szépségében és tragikumában megrendítő és egyben felemelő gyerektörténetet szeretnék felidézni. A kreatív képzelet alkotásai szépségükben, fennköltségükben éppoly tisztán megnyilvánulhatnak a gyerekek berekpüléseiben és nyelvileg manifesztálódhatnak a gyerekszövegekben, mint rendkívüli tehetségű alkotók munkásságában. A kreatív képzelet működése kiváltság, de nem kiválasztottak kiváltsága. A Kokas-foglalkozásokon részt vevő gyerekek képzelete a totális zenei élményben felszabadul, és alkot. A zenei műalkotás befogadásának folyamatában a képzeletnek, a fantáziának megismerő szerepe van. A művészi befogadás ebben nyeri el végső értelmét: az üzenet eljut a befogadóhoz.

²⁵ KOKAS Klára: *Megfésültem a felhőket*. Bp., Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. 95.

Szeretteink velünk, vagy nélkülünk²⁶

„Minden kegyelem.”

Bercel elveszíti, akit szeretett

Ludwig van Beethoven: 7. szimfónia, IV. tétel – részlet

Bercel (8 éves):

– *Mindig ez a kép van bennem, hogy eljön az ősz és egyre hidegebb lesz, és az elgémberedett, elszáradt falevelek gubbasztanak, kapaszkodnak az ágba. Vad szélrohamok ráncigálják őket, próbálják lehúzni őket a sárba, s egyre kevésbé tudnak kapaszkodni, és egyre erősödnek a szélrohamok, és aztán a végén leszaggatják őket. Ahogy a szél beléjük kapaszkodik, és próbálja lehúzni őket, aztán egyiket-másikat sikerül lerángatni az ágról, akkor fölrepíti a magasba, aztán lehullik a földre. Mások már csak fél kezükkel tudnak kapaszkodni az ágba, azokat is lerángatja. Egy-két erősebb, nagyobb levél még fönt kapaszkodik, de hát azoknak sincs már sok hátra.*

– **És a vége?**

Bercel:

– *A végén a legerősebb, legnagyobb platánlevélbe is belekapaszkodik a szélroham, rángatja, rángatja, már csak fél keze van, lerángatja, fölrepíti a magasba, s aztán lehullik az is. Ez a végén, ez, hogy így leperereg az utolsó levél is, ebbe benne van, hogy ennek így kell lennie. Tulajdonképpen emiatt nem annyira szomorú.*

– **Hogy érted, hogy így kell lennie?**

Bercel:

– *A természet törvénye, hogy nem maradhat fenn egy levél három évig a faágon, akármilyen erős is.*

– **Ez is benne van a zenében?**

²⁶ KOKAS Klára: *Bercel elveszíti, aki szeretett*=KOKAS Klára: *Megfészültem a felhőket*. Bp., Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012. 122-123.

Bercel:

– *Nekem igen.*

– **Azt mondd, hogy a zene mégis megnyugtat. Hogyan?**

Bercel:

– *Avval, hogy ez természetes, ez mindig is így volt, és mindig is így lesz. A szél fog fújni, levelek lesznek, és le fognak esni ősszel, amikor elszáradnak, megöregednek.*

– **És ez törvény?**

Bercel:

– *Igen.*

– **És az, ami ilyen természeti törvény, az biztosabb, jobb érzés?**

Bercel:

– *A természeti törvény az biztosabb, mint az, amit az emberek csinálnak.*

– **Miért?**

Bercel:

– *Mert az emberek egészen másként gondolkoznak, és minden ember külön-különféleképpen. Amíg egyik embernek egy törvény teljesen megfelel, és teljesen fontosnak, jónak tartja, másiknak lehet, hogy egészen abszurdum. A természet törvénye az meg állandó, nem változik. Azt nem alkották, az van.*

Bercel története a Kokas-munkásság egyik ékköve. Megvan filmen²⁷ és Kokas esszéit is írt hozzá a legutolsó könyvében.²⁸ Bercel Ludwig van Beethoven 7. szimfóniája IV. tételére táncol. Látjuk a nyolcéves fiút teljes átélésben karjaival erőteljes lefelé irányuló csapásokat végez, miközben félkörívben táncolja be a termet. Meséjében minden egyes szó, hangsúly, szünet a helyén van. Nincs benne felesleges sallang. Kokas lehalkított, de határozott kérdéseivel segíti

²⁷ A természet törvénye 1987. Filmszerzők: Kokas Klára, László Zsuzsa, Pellei István, újra közölve: Zenében talált világ, DVD-válogatás Kokas Klára filmjeiből készült válogatás, Kokas Klára Agapé Zene Életöröm Alapítvány 2013.

²⁸ KOKAS Klára: *Bercel elveszíti, akit szeretett.* = Kokas Klára: Megfésültem a felhőket, Bp., Kokas Klára Agapé Zene-Életöröm Alapítvány, 2012., 122-124. oldal

előhívni a gyerek meséjét. A platánfa ősszel, próbálja megtartani a leveleit, de nem tudja, küzd, de a sárba hull a legerősebben megtartott utolsó is. A Bercel által elmondott történet folytatódik a tanító kérdéseire adott válaszokkal. A természet törvényéről van benne szó, ami állandóságánál fogva vigaszt nyújt az elkerülhetetlen pusztulás, lehullás és megsemmisülés (átváltozás?) kérlelhetetlen törvényszerűségeivel szemben is.

Kokas az írásban említést tesz arról, hogy Bercel akkoriban veszítette el nagyon szeretett nagyapját, és a Beethoven-zenére megszülető élmény, alkotás minden bizonnyal összefüggésbe hozható ezzel az egyéni élménnyel. A nyolcéves fiú azonban erről nem beszél. Beszél viszont a természet törvényéről, ami mintha most, a zenei élményében, táncában, átélésében és a tanító kérdéseire adott válaszaiban vált nyilvánvalóvá: a természet törvénye ez, szemben az emberével, ami változik folyton, ez azonban állandó, és vigaszt nyújt.

A gyermekszövegek nyelvi kreativitása lényegesen különbözik a felnőtt kommunikációnkat javarészt meghatározó intellektualizált verbalitástól. Ez utóbbi az a tudás, amit a tudományos, tapasztalati ismereteink alakítanak ki. Az egyes gyerekszövegekben manifesztálódott tudás más természetű és különösen felnőtt korunkra eltűnőben van: ez az intuíció, a művészi megismerés, a berepülések világa. Friedrich Schlegel a XIX. századi német irodalom nagy gondolkodója erről a tudásról írta: „...ez minden költészet kezdete, mely az értelmesen gondolkodó értelem menetét és törvényeit felfüggeszti (aufzuheben), s visszahelyez bennünket a fantázia szép kuszaságába...”²⁹. Bercel megismerő története a pszichológiailag is igazolható tapasztalati ismeret szintjén, a közelmúltban eltávozott, az életbe kapaszkodó nagypapa és a leveleit kényszerűen lehullató fa képében viszonylag könnyen értelmezhető. Mégis, a gyerekszöveg nem tesz erről említést, Bercel beszél viszont egy megnyugvást hozó élményről, és a természet rendjéről szóló tudásról, amit kitáncolt, kialakított és nyelviileg is megformált totális zenei figyelemből a zenei mozgásos és a történetmesélő élményében. A TUDÁS: az élet rendje, a természet nem változó, állandó törvénye szemben az ember állandóan változó szabályaival és törvényeivel. Az így szerzett tudás „beperegés”, „felfüggesztés”, megmerítkezés. Nem a tudomány, esetünkben a pszichológia, által ok-okozati összefüggéseiben megmagyarázható, okított tudás a gyermek szájából. Ez a

²⁹ SCHLEGEL, Friedrich: *Beszélgetés a költészetről* = Szegedy-Maszák Mihály: *Újraértelmezések.*, Krónika Nova, Bp., 2000, 10.

tudás a műalkotással való találkozás, a befogadói élmény, a tanítóval való dialogikus kapcsolat létrehozta, nyelvileg is manifesztálódott kreatív alkotás. Nem rendkívüli tehetségű, zseniális művészek, tudósok kiváltsága, hanem a totális zenei élményt átélő gyerek befogadói élményben létrehozott alkotása. Rendkívüli és ritka, de gyerekek képesek rá.

Zárlat

Kokas Klára pedagógiája szerves részévé tette a gyermekektől tanult tudást. Ez a tudás manifesztálódik a gyermekszövegekben feltáruló kreatív alkotásokban. A Kokas-foglalkozáson részt vevő gyerekek zenei műalkotást befogadó totális élményeiben nem csak zenei mozgásos, hanem sajátosan a nyelvi kreativitásra jellemző interpretációkat is azonosíthatunk. A költészet, a mese szimbólumai, szóképei, történettség, motívumrendszere található a gyermekszövegalkotásokban, amelyek eredetiek, többnyire az akkor és most-ban született nyelvi lelemények. A gyermeki befogadói folyamatos spontaneitás, a nyelv birtoklásának magabiztossága jellemez, a fantázia szabad szárnyalása az intellektus megbéklyózó ítélkezése nélkül. A dialogicitás több formában is kulcsfontosságú: a zenei műalkotás és az azt befogadó gyermek, a gyermekek egymás között és a gyermek és a kérdező tanító kapcsolatában. Ebben a kreatív folyamatban megszülető tudás kivételes, nem logikai, intellektuális úton jön létre. Nem a felnőttektől kapott, okított tudás egyik változata. Különleges módon jut el hozzánk, az intuíció bevillanása világítja meg, és a teljesség élményével, a rátalált és a megtalált tudás biztosságával tölti el a befogadóját.

ALÉTHEIA

A Martin Heidegger által újra a filozófia, a megismerés homlokterébe kerülő ógörög Alétheia fogalma az el-nem-rejtettséget jelenti. Írásom végén, miután az ismeretlen tudás felé vezető ösvények ígéretével kecsegtettem az olvasót, szeretném ha a zenei totális élményből született Kokas-gyermekszövegek közvetítette tudás megértéséhez az Alétheiát hívnánk segítségül. „A sokat emlegetett görög fény titka az el-nem-rejtettségben van, az azt átható felfedettségben. (...) Talán a még el nem gondolt Alétheia titka egyidejűleg a művészet eredetének tartományába is utat mutat? Ebből a tartományból jön a művek létrehozásának igénye? A műnek vajon mint műnek nem arra kell-e rámutatnia, ami nem áll az ember rendelkezésére, ami elrejtje magát, hogy a mű

ne csak azt mondja, amit az ember már tud, ismer és művel? Nem arról kell-e a műnek hallgatnia, ami elrejtí magát, ami mint önmagát elrejtő felébreszti az emberben a félelmet attól, amit nem lehet sem megtervezni, sem vezérelni, sem kiszámítani, sem megcsinálni?

Megadatik-e még e föld emberének, hogy rajta megmaradva egy olyan világban való tartózkodást, azaz lakozást találjon, amelyet az önmagát elrejtő el-nem-rejtettség hangja tölt be?

Nem tudjuk. De tudjuk, hogy a görög fényben elrejtőző és a fényt biztosító Alétheia régibb és kezdetibb és ezért maradandóbb, mint minden, ember által kitalált és emberkéz-megvalósította mű és képződmény.

De azt is tudjuk, hogy az önmagát elrejtő el-nem-rejtettség jelentéktelen és csekély marad annak a világnak a számára, amelyben az asztronautika és a magfizika jelenti az elfogadott mércét.

Alétheia – el-nem-rejtettség az önmagát-elrejtésben – egy puszta szó, elgondolatlan abban, amit a nyugati, európai történelemnek és a belőle származó világcivilizációnak megelőlegez.

Egy puszta szó? Tehetetlenül a tervekkel és tettekkel szemben a tudományos technika óriási műhelyében? Vagy az ilyenféle és ilyen eredetű szavaknak más a sorsuk? Hallgassunk meg végezetül egy görög szót, amelyet Pindaros mond a 4. nemeai óda elején

>>A szó azonban az időben messzebbre hatóan jelöli az
élet rendeltetését, mint a tettek, ha a nyelv a Khariszok
kegye révén felhossa azt a tűnődő szív mélyéből.<<”³⁰

Tóth Teréz vállalati nyelvoktatással foglalkozó tanár és pedagógiai szakújságíró, az ELTE INNOVA műhely tagja, a Kokas Klára Szakkollégium Vezetőségi tagja, az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, az Új Pedagógiai Szemle és a Magyar Pedagógiai Társaság által alapított Majzik Lászlóné-díj díjazottja (2016.)

³⁰HEIDEGGER, Martin: *A művészet eredete és a gondolkodás rendeltetése.* = *Athenaeum* I. kötet 1. füzet *Mi az esztétika?*, T-Twins, 1991., 75.